

“Dezenformasyon Yasası” Ekseninde İnternet Paylaşımlarının Etki ve Sınırları

Emrah Öztürk, Arş. Gör., Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi İletişim Fakültesi, zemrah.ozturk@hbv.edu.tr
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-7268-5673>

Görüş Review

Kamuoyunda “Dezenformasyon Yasası” olarak da bilinen, Basın Kanunu ile Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun (“Kanun”) 18.10.2022 tarih ve 31987 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanarak yürürlüğe girmiş ve buna göre Basın, İnternet ve Türk Ceza Kanunu gibi bazı kanunlarda değişiklik yapılmıştır. Kanunla birlikte, basın kartı başvurusu, niteliği ve türlerinin belirlenmesi, Basın İlan Kurumu Genel Kurul üye sayısının 42’ye çıkarılması, internet haber sitelerinde yayımlanacak resmi ilan ve reklamlara dair uygulamaların yapılma şekli, sorumluluklar, gerçeğe aykırı bilgiyi kamu barışını bozmaya elverişli şekilde alenen yayanlara hapis cezası, sosyal ağ sağlayıcılarının yükümlülükleri gibi birçok yeni düzenleme getirilmiştir. Aslında, internet ve sosyal medyanın düzenlenmesine yönelik yakın zamanda yapılan, 5651 sayılı ‘İnternet Ortamında Yapılan Yayınların Düzenlenmesi ve Bu Yayınlar Yoluyla İşlenen Suçlarla Mücadele Edilmesi Hakkında Kanun’da yapılan değişiklikleri barındıran 7253 sayılı 2020 yılında yürürlüğe giren Kanun, gerek sosyal ağ sağlayıcılarına düzenleme getirilmesi, gerekse de erişim engelleri ve içeriğin çıkarılmasına ilişkin maddeleriyle ilk girişim olarak kabul edilebilir.

Yeni çıkarılan kanunda, değişikliklerin dezenformasyonla mücadele içeriğiyle nitelendirilerek, kamuoyunda bu yönüyle tartışılmasının sebebi, kuşkusuz, söz konusu kanunlarda yapılan bazı değişikliklerin özellikle internet ve sosyal medya ortamında yapılan yalan haber içeriklerine yönelik yeni uygulama ve yaptırımlar getirme isteğinden kaynaklanmaktadır. Günümüzde internet ortamının bilgi üretim ve yayma konusunda kazandığı etkinlik ve güç, bir yandan kamuoyunun hızlı bir şekilde demokratik süreçlere erişimini hızlandırırken, bir yandan da ortaya mücadele edilmesi gereken devasa bir yalan bilgi ağı çıkmasına sebep olmaktadır. Bu bağlamda çeşitli önlemlerin alınması, yasal düzenlemelerin yapılması, içeriklere yönelik başta eğitici yayınlar/içerikler olmak üzere çeşitli uygulamaların geliştirilmesi uzunca bir süredir devlet ve kurumlar düzeyinde tartışılmaktadır.

Sosyal medyanın kendine özgün kullanım yapısı, bilgiye erişimin geleneksel kodlarını ortadan kaldırmış, bilgi bolluğu ile birlikte yalan ve yanlış bilgi sayısı da hızla artmaya başlamıştır. Özellikle pandemi sürecinde, insanlığın daha önce deneyimlediği salgınlardan farklı olarak, hastalığın içeriğine, etkilerine ve önlemlere dair birçok yapısal etmen, şeffaf bir şekilde kamuoyu önünde tartışılarak ilerlemiştir. Fakat bu aynı zamanda yoğun bir “bilgi” akışının ortaya çıkmasına da neden olmuş, Dünya Sağlık Örgütü’nün ifadesiyle infodemi meydana gelmiştir. Yanlış bilgi salgını olarak ifade edilebilecek bu kavram, sosyal medya ve internette geliştirilen bilgi içeriğinin doğruluğunun ya da yanlışlığının belirli açılardan sınanmadan hızlıca yayılmasını ve insanları bir şekilde etkisi altına almasına gönderme yapmaktadır.

Zira yanlış bilgilerin yayılımındaki hız, dikkat çekici bir unsur olarak; sosyal medyanın en sorunlu alanını ortaya çıkarmaktadır. Buradaki hızın temelinde; sosyal medya mecralarında bilgiye ‘kolay

erişim', bilginin 'çok olumlu/çok olumsuz argümanlarla sunulması', sosyal medya kullanıcılarının hızlı akış karşısında verdiği 'anlık ve dikkatsiz' tepkilerin öne çıktığı değerlendirilmektedir. Bu hızlı yayılım sonucu olarak ise yalan/yanlış bilgi etrafındaki toplanma; buna bağlı olarak yanlış bir 'kamuoyu' tepkisini doğurmaktadır. Bu kötü niyetli bir tepkiyi destekleyebileceği gibi, aynı zamanda ticari olarak bir kimseyi/kurumu yönlendirme amacıyla da yapılıyor olabilmektedir. Bu haliyle bilginin yanlışlığı kaynakları tarafından pek çok kez ifade edilse bile yanlış ve 'çekici' olan paylaşımların devam etmesi, düzeltilmesi tam anlamıyla mümkün olamamaktadır.

Böylece bir süredir insanların hayatına girmiş olan post-truth, infodemi gibi kavramlar artık etkin bir mücadelenin de açıklayıcı unsurlarından biri haline gelmeye başlamıştır. Bu yönüyle, birçok ulus devlet, AB gibi kurumlar, internet ve özelde sosyal medyada bilginin üretim ve yayılımına ilişkin çeşitli teknik ve hukuki yaptırım ve uygulamalar geliştirmeye çalışmaktadırlar.

Yalan haber üretiminin ideolojik, siyasi ve ticari olmak üzere birçok yönünün mevcut olduğu görülmektedir. Belirli bir propaganda amacıyla yalan içerik üretmenin yanı sıra ziyaretçi, takipçi sayısını arttırarak ticari kâr elde etmek için de dezenformasyona başvurmanın internet ortamında oldukça yaygın bir tutum olduğu izlenmektedir. Ziyaretçilerin ilgisini çekecek şekilde sunulan yanlış içerikler, 'tık tuzağı' denilen yöntemlerin sürekli geliştirilmesi, yalan içeriğe sahip olmasa da belirli açılardan dezavantajlı konumdaki tüketiciye yanıltarak içeriğe yönelmesini sağlayacak manipüle edici araçların kullanılması ve bütün bunların internet temelli medya ve içerik üreticisi için oldukça az maliyetle gerçekleştirilebiliyor olması sorunu daha da büyütülmektedir. Bunların yanında kurumsal olmayan kişisel kullanıcıların da söz konusu yapıyı kullanmalarının önünde bir engel bulunmamaktadır. Herhangi bir kişi, sosyal medya mecralarını kullanıp, belirli sayıda insana ulaşarak yanlış bilgiyi isteyerek ya da farkında olmadan yayma gücüne sahiptir. Bu yönü, sosyal medyanın sınırsız özgürlük alanının imkân ve sınırlarının tek yönlü olmayan içeriğini keşfetmek açısından belirleyici olmaktadır. Demokratik bir araç olarak sosyal medyanın güncelliğini koruması ile artık neredeyse en belirleyici haber alma platformlarından biri haline gelmiş olması arasındaki hassas denge, yaptırımları ve içeriğin yayılımını da çeşitli şekillerde etkilemektedir.

Sosyal medyanın 'hız'ı, kullanıcılar tarafından aynı zamanda bir 'ün' kazanma modeli olarak da kullanılmaktadır. Bir kullanıcının ya da sosyal medyada yer alan kurumun, daha çok takipçi sayısına ulaşmak için farklı manipülatif içerikleri yayabildiği de görülmektedir. Çünkü bu görünürlük, kişi ya da kurumun sosyal medya hesabına onlarca, hatta yüzlerce takipçiyi aynı anda çekebilmektedir. Bu hızlı üne kavuşma arzusunun da sosyal medya mecraları açısından yanlış haberlerin yayılımında etkili olduğu bilinmektedir.

Yanlış bilginin kasti bir unsur olmadan, tarafsız bir niyetle yayılması olarak adlandırılabilir. Dezenformasyondan farklı olarak dezenformasyon, bilgiyi belirli bir amaç doğrultusunda çarpıtarak, topluma, bireye ya da devlete bazı açılardan zarar verme niyetini de içinde barındırır. Kamuoyunu yanıltıp etkilemeye yönelik bir mesaj ya da içeriğin herhangi bir medya aracılığıyla yayılması aslında dezenformasyonun geleneksel anlamını oluşturur. Burada niyet her zaman zarar verme yönünde olmayabilir, kişisel ya da ticari çıkar sağlama amacıyla manipüle edilmiş bilginin yayılması ya da üretilmesi de aynı şekilde dezenformasyon kapsamına girmektedir. Hızlı bir şekilde yayılması da amaçlardan biri olduğu için dezenformasyona oranla önüne geçilmesi daha zor bir içerik unsuru barındırır. Dezenformasyonu dezenformasyondan ayıran en önemli nokta olan niyet unsuru, kanunun uygulanması açısından dikkat edilmesi gereken bir durum ortaya çıkarmaktadır. Nitekim yapılan değişikliklerde Türk Ceza Kanunu'na 217 maddesinden sonra gelmek üzere eklenen maddenin bendinde geçen "saik" kelimesi bu ayrımın tespit edilmesi gerekliliğini ortaya koymaktadır. Yanlış bilginin kasıtsız olarak iletilmesi ya da yayılmasına

yardımcı olunması, sosyal medya ortamında üretilen içeriklerin niceliği düşünüldüğünde, kişisel kullanıcılar açısından oluşturduğu tehdit ortadadır. Yanlış bilginin yayılma hızının teşvik edilmesi, beğeni ve tekrar paylaşımlar gibi teknik unsurların bir noktadan sonra kullanıcının inisiyatifinden çıkarak, altyapıyı oluşturan ağ sağlayıcının düzenine mahkûm olması da yine söz konusu tehditleri oluşturmaktadır. Bu anlamda kasıt unsurunun belirlenmesinin hassasiyeti yanında, kurumların, sosyal ağ sağlayıcılarının bunlara yönelik tedbirler alması ve ek olarak sosyal medya ve etkili internet kullanımına yönelik eğitim programlarının oluşturulması da elzem görülmektedir.

Bu yönleriyle dezenformasyon, bilgiye erişimin şeffaflığı ve gazetecilik mesleğinin geliştirilmesi gibi konuları da kapsamaktadır. Salt bir ceza hukuku konusu olmanın ötesinde, dezenformasyon kültürünün toplumda gelişmemesi ya da toplumsal yapıların buna yönelik oluşturduğu belirli araçların mevcudiyeti oldukça önem arz etmektedir. Geleneksel gazeteciliğin editoryal süreçlerinin mevcudiyetinin, sosyal medyada haber üretmeye yönelik ilginin, buna bağlı olarak hıza dair bağımlılığın artmasıyla gerilediği tartışmasıdır. Bu durum bir yönüyle haber kaynağına ilişkin yürütülen hassas ve şeffaf akışı ortadan kaldırırken bir yandan da haber üretim süreçlerinin köklü bir değişikliğe uğramasına neden olmaktadır. Yanlış bilginin yayılımını/hızlı yayılımını önleyecek önemli bir etken ise medya okuryazarlığının artırılmasından geçmektedir. Sosyal medya kullanıcılarının özellikle hassas toplumsal olaylar karşısında tepki vermeden önce doğru okuma yapması, olası yalan paylaşımları farklı kaynaklardan değerlendirerek teyit etmesi önerilmektedir. Bu hassasiyet ve alışkanlık elbette böylesine bir hız çağında kazanımı güç görülse de çocukluk çağı itibarıyla evde ve okullarda eğitim esasıyla da kazandırılması mümkün hale getirileceği düşünülmektedir. Böylelikle toplum genelinde farkındalık artırılması için temelden başlayan öğrenimin genele yayılması daha mümkün görülmektedir. Yanı sıra ise gerekli düzenlemelerle yasal boyutunun da temellendirilmesi, geliştirilmesi gerekmektedir.

Sosyal medyada haber üretme ve büyük kitlelere ulaştırma artık oldukça düşük maliyetlerle mümkündür. Yeni internet ortamında haber, kendisini ancak hızlı ve yoğun bir şekilde yayarak var edebilmektedir. Böylece, sosyal medyada hız ve yoğunluğu yakalayabilen birçok kötü niyetli kullanıcı bilgiyi ‘doğru’dan ayırma gücüne erişebilmekte ve söz konusu ağların sundukları imkânlarla bunu sonuna kadar kullanabilmektedir. Bu etkili kullanım sadece dezenformasyonu oluşturmamakta aynı zamanda kamuoyu açısından önemli bilgi ve içeriğe sahip haberlerin gizlenmesine, kenara itilerek etkisinin yitirilmesine de neden olmaktadır. Bu bağlamda, sadece yalan bilginin yayılmasına yönelik önlemlerin alınması yeterli değildir. Yanı sıra temel hedeflerin gazetecilik mesleğinin geliştirilmesini kapsayan adımların atılması, her yönüyle bilginin şeffaf yayılımının sağlanması, medya okuryazarlığı gibi eğitim faaliyetlerinin sürdürülmesi ile birlikte farkındalığın artırılması gerekmektedir.